

Úloha pôvodnej a modernej architektúry pri estetizácii verejného priestoru

Jana Pecníková a Anna Slatinská; jana.pecnikova@umb.sk

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na aktuálnu otázku estetizácie verejného priestoru a využitia modernej architektúry v historicky cennom prostredí. Cieľom článku je priniesť do centra pozornosti otázky, ktoré s danou témou priamo súvisia. Akým spôsobom v sebe skrýva koexistencia histórie a súčasnosti architektonických diel potenciál odzrkadľujúci imidž mesta? Dokáže symbióza historického a súčasného, starého a nového vytvárať vhodnejšie podmienky pre realizáciu kultúrnych podujatí? Pristupuje súčasný architektonický jazyk k minulosti a jej výtvorom ohľaduplne a s úctou? Verejné miesta, ktoré by mali plniť svoju funkciu, sú do veľkej miery ovplyvňované zásahmi do pôvodnej architektonickej štruktúry, pričom v závere príspevku uvádzame niektoré známe prípady zo zahraničia i zo Slovenska, ktoré potvrdzujú, že estetizácia verejného priestoru je do veľkej miery závislá na rešpektovaní kultúrnej tradície.

Kľúčové slová: estetizácia, verejný priestor, architektúra, kultúrna tradícia, kultúrny priestor.

Abstract: The contribution deals with the topic of aesthetization of public space and use of modern architecture in historically valuable environment. These issues have been debated for a long time. The aim of our contribution is connected with questions concerning the topic of aesthetization. We defined the following questions: How can coexistence of history and present state of architectonic works reflect the city's image. Can symbiosis of historical and contemporary, old and new create more suitable conditions for realizations of cultural activities? Can architecture of today be regarded in terms of respecting the architectonic language of the past and does it respect past monuments with honor? Public spaces that should play its representative function are to a great extent influenced by interventions into historical architectural structure. In the conclusion of our contribution we present the reader with several famous examples from Slovakia as well as from abroad which confirm that aesthetisation of public space is to a great extent dependent on adherence to and respect of cultural traditions.

Keywords: aesthetization, public space, architecture, cultural tradition, cultural space.

Základ estetiky netvorí trvalé zákonitosti, estetické vnímanie sa mení s dobou. V 21. storočí „*nadobúda obrazovo-tvarová stránka života nebyválny rozmer a vplyv, mení sa jej podstata a funkcia*“ (Kulínková 2010). Estetická sféra sa rozširuje a vďaka moderným masmédiám sa každý rýchlo stáva kritikom, ktorého vkus sa podriaďuje meniacim sa trendom. Táto nivelizácia vkusu vyvoláva priemerné estetické potreby a vo veľkej miere konštatujeme degradáciu estetického v záujme biznisu. Mnohí umelci sa stále pokúšajú uchrániť svoju tvorbu v duchu „kantovskej slobody“, ale to ich vedie k ich osamoteniu a nepochopeniu u širokej verejnosti. Estetiku na prahu tisícročia ovládli mimoestetické záujmy.

Jedna z najvážnejších aktuálnych estetických otázok je spojená s využitím moderných prvkov v historicky hodnotenej architektúre (centrách miest), ktoré sú vnímané širokou verejnosťou, nakoľko sú to prevažne verejne prístupné miesta, ktoré sú rovnako centrami spoločenského života. Estetizácia verejného priestoru je preto vnímaná v širšom kontexte. Jej kritikmi a pozorovateľmi sa stávajú obyvatelia i návštevníci miest, ktorí citlivo vnímajú zásahy do verejného prostredia.

Ako uvádza Yi-Fen Chang vo svojej štúdii, pôvodná architektúra znovu – oživa v moderných rozvíjajúcich sa mestách. Aktuálnym trendom vo svete je prepájanie pôvodnej architektúry s modernými funkciami, ktoré má poskytovať. „*Historická architektúra a historické prostredie majú rozhodujúcu hodnotu v*

modernom svete, odvolávajúc sa na tradíciu, sociálny a kultúrny význam a architektonické formy podľa estetických noriem, ktoré sú v súčasnosti kvalitatívne nedoceníteľné“ (Chang 2009, s. 74)¹.

Ochrana pamiatkovo hodnotných budov by sa mala zmeniť zo „spot“ na „surface“ preservation (Cheng 2009, s. 75)/ ochranu. Cieľom by mala byť tvorba historicky hodnoteného prostredia určeného pre moderný život v duchu vysokej estetickej kvality a kultúrneho prostredia. Architektonické zásahy by mali uchovať historický význam a odkaz budovy, ale vniesť do nej novú vitalitu. Projekt znovu-využitia starších či historických budov by mal vždy zohľadňovať priestor, v ktorom je budova umiestnená, štýl výstavby, dekoráciu i dizajn okolitých budov.

Každý jedinec je silne ovplyvnený svojím okolím, architektúra dneška je tvorená v duchu neobmedzenej voľnosti. „Problém neobmedzeného výberu je však v tom, že nie je tak ďaleko od úplného chaosu.“[4] Ak to boli v minulosti architektonické slohy, ktoré udávali štýl, ktorým sa stavalo, tak dnes je architektúra oslobodená od pravidiel. Estetická funkcia architektúry je často opomenutá a autori experimentujú vo svojej tvorbe kombináciou štýlov, príkladom je dielo Strawberry Hill House (arch. Horace Walpole) alebo Budapeštiansky Vajdahunyad Castle (arch. Ignac Alpar). Ako tvrdí Karl F. Schinkel: „urobiť z niečoho užitočného, praktického a funkčného niečo krásne, to je povinnosť architekta“ (Botton 2006, s. 42)

Každá stavba do veľkej miery podlieha princípu funkčnosti. Estetické hľadisko nie je prioritné, nakoľko údajne existuje toľko druhov krásny, ako je predstáv o šťastí. Friedrich Schiller vo svojej estetickej vízii (Schiller 1995, s. 218) hľadá dokonalosť v idealizovaných umeleckých dielach, ktorá by mala slúžiť ako zdroj inšpirácie, ku ktorej by sa ľudstvo malo vždy vracieť. Základnými princípmi sú podľa neho poriadok, rovnováha, elegancia a ucelenosť.

Moderná a pôvodná architektúra odráža viditeľne a priamo koexistenciu kultúrnych hodnôt kedysi a dnes. Každý zásah do verejného priestoru by mal zachovávať istého génia loci. Ako uvádza Kenneth Frampton (Kratochvíl 2005, s. 38): „architektonické dielo vyjadruje spoločné hodnoty v priestore ako hmotné a znakové reprezentácie.“

Súbor architektonických diel spoluvytvára kultúrnu krajinu, ktorá sa zakladá na kultivácii prostredia. „Mesto nie je len sústredením stavieb a zariadení s rôznymi praktickými funkciami, ale znamená zároveň čosi viac. Je historicky vzniknutou podobou ľudského sveta“ (Halík, Kratochvíl, Nový 1996, s. 73) Stavby sú odrazom estetických intencií a ich premien v čase.

Verejný priestor preto zohráva dôležitú úlohu pre formovanie kultúrnych aktivít – či už nevyhnutných, voliteľných alebo spoločenských. Urbanistické prostredie priamo vplýva na stupeň ich rozvinutia. „Je dôležité uvedomiť si, ako sú rôzne kategórie verejných aktivít ovplyvňované kvalitou verejných priestorov a ako zlepšenie tejto kvality dáva šancu k rozvoju predovšetkým voliteľných, v zásade rekreačných, funkcií a sociálnych aktivít“ (Gehl 2000, s. 131) Vizualnosť miesta prispieva k atraktivite verejného priestoru a v tvorbe génia loci.

Kultúrne inštitúcie by mali byť priamou súčasťou verejného priestoru. Prioritne by mali zabezpečovať prístup k hodnotám, ktoré uchovávajú, ale tiež vytvárať predpoklady pre to, aby každý jedinec mohol na základe slobodnej vôle na tomto dedičstve participovať a rozvíjať ho. (Kesner 2005, s. 14)

Dnes sme svedkami kontroverzných realizácií, ktorých hodnotenia z hľadiska pamiatkového a architektonicko-tvorivého sa diametrálne líšia. Ochrana architektonicky hodnotných stavieb sa akcentuje už od obdobia priemyselnej revolúcie. „Moderný človek je vystavený náporu zmien, urýchľujúcemu sa času, a ako istú

¹ Citát v pôvodnej verzii: *Historical architectures and surroundings are crucially valuable in modern life since the traditions, the social and cultural meanings, and the architectural appearances conforming to aesthetics are all qualitatively invaluable in modern life.*

kompenzáciu preto podvedome ochraňuje tie rázy prostredia, v ktorých sa akoby zastavil čas“ (Halík, Kratochvíl, Nový 1996, s. 163) Intervencia do historicky cenných štruktúr predstavuje náročnú koncepčnú činnosť, ktorá nesie so sebou mnohé riziká. Predovšetkým problém s nevhodnosťou zásahu, nesprávnym ponímaním stanovených regulatívov, devastáciou kultúrnych hodnôt, stratou svojbytnosti priestoru, narušenie autenticity územia. Moderná architektúra by mala tvoriť harmonický celok s obdobiami, ktoré uznávali odlišné estetické hodnoty.

Najmä novostavby v historicky cennom prostredí sa dostávajú do centra záujmu. Ak je pre 20. storočie charakteristický prudký nárast sídiel smerom k periférii, tak rovnako je to prelínanie moderných a pôvodných stavieb. Nastupujúca moderná architektúra do centra pozornosti umiestnila funkčnosť a účel v súlade s hygienickými zásadami. Dochádza k potlačeniu verejného priestoru, pretože moderné hnutie popiera tradíciu a odmieta prvotný charakter miest (Krausová 2012, s. 56). Kríza je vnímaná ako urbanistický problém (zánik priestorových štruktúr súvisí so stratou identity sídla), pričom medzinárodný štýl potláča lokalitu (Norberg, Schulz 2010, s. 194-195).

Moderné stavby by nemali zastierať, že sú produktom dneška. To však nevylučuje, že majú zároveň reprezentovať náš – súčasný – vzťah k minulosti. Minulosť v tomto zmysle nie je výrazovou formou, ale témou architektonickej kompozície. Mala by byť vnímaná ako užitočný hodnotový potenciál, ako zdroj skúsenosti a inšpirácie a most medzi budúcnosťou a minulosťou. Ako píše Věra Kučová (2009, s. 363): *„Jedna krásna stavba nezachráni biedne sídlisko, ale jeden ohavný dom môže ubiť dušu hrdeho mesta.(...) Krása stavebných celkov predstavuje zraniteľný a krehký stav rovnováhy.“*

Estetický pohľad na správnosť či nesprávnosť začlenenia novostavby do existujúcej štruktúry sa líši od odborníka k odborníkovi. Aké by mali byť kritériá posudzovania? Dajú sa definovať kritériá, ktoré by zaručili súlad novej výstavby s historickým prostredím? V niektorých krajinách sú tieto normy dokonca legislatívne kodifikované, ale na jednej strane obmedzujú tvorivosť architektov a na druhej strane vedú k fádnosti.

Najdôležitejším kritériom pri posudzovaní novostavby je existujúca sídelná štruktúra, ako aj ráz krajiny. Cieľom akéhokoľvek projektu by malo byť zachovanie kultúrneho životného prostredia. V tomto prípade je nesmierne dôležité aj použitie vhodných stavebných materiálov. Technický rozmach 20. storočia viedol ku kolíznym situáciám, keď materiály nekorešpondovali, čo neskôr upravila Benátska charta².

Nielen architektúra, ale i pojem verejný priestor je charakteristický značným počtom interpretácií, pričom neexistuje jediná presná definícia, ktorá by svojím obsahom postihla všetky elementy, ktoré verejný priestor tvoria. Pri nazeraní na verejný priestor je nutné vnímať aj iné elementy podieľajúce sa na jeho formovaní a kreovaní úzko prepojené s kultúrnymi, ekonomickými, politickými a inými aspektmi.

Na Xing a Kin Wai Michael Siu (2010) uvádzajú vo svojej štúdii venujúcej sa historickým definíciám verejného priestoru pôvodné resp. prvé definície verejného priestoru v rôznych historických etapách. Za prvý verejný priestor je považovaná staroveká grécka Agora, neskôr rímske Forum, následne stredoveké trhoviská a námestia významných európskych metropol v 15. a 18. storočí.

Agora, vzor kultúrneho i spoločenského centra určeného pre verejnosť, je teda „verejným priestorom starovekého Grécka, ktorý je charakterizovaný ako demokratické miesto“ (Xing, Siu 2010, s. 40). Práve demokratická funkcia spájaná s voľbami je jednou z črt účelovosti verejných priestorov, ktoré by mali slúžiť najmä na prejav názorov občanov a tým prispievať k myšlienke aktívneho občianstva. Agora bola rovnako aj trhoviskom, ktoré bolo prístupné všetkým občanom.

² Medzinárodná charta o zreštaurovaní pamiatok a sídiel, 1964

Rímske fórum na rozdiel od Agory nebolo len centrom politiky a trhovníctva, ale tvorili ho zložitejšie urbánne štruktúry, čím došlo k obohateniu verejného života. „*Verejný priestor sústreďuje do jedného celku všetky elementy mesta, ako nákupné, sociálne – komunitné, kultúrne či duchovné miesta. Preto okrem fóra, Rímski architekti taktiež vytvorili verejné priestory pre rôzne udalosti spoločenského života ako napríklad trhovisko, amfiteáter, kúpele, arénu, atď. Rímske fórum spájalo akropolu s agorou*“ (Xing, Siu 2010, s. 41). Všetky tieto elementy tvoria základ toho, čo dnes nazývame verejný priestor.

Stredoveká špecifická funkcia trhových miest – verejných priestorov, ktoré sa konštituovali zvyčajne v okolí katedrál, viedla k tvorbe akéhosi komunitného centra. „*Z mnohých týchto veľkých trhovísk a katedrálnych priestorov vznikli dnešné námestia. V skratke, ak trhoviská poskytovali priestor na veľké slávnosti a ceremónie, rovnakú funkciu predtým spĺňalo fórum alebo agora*“ (Xing, Siu 2010, s. 41).

Pre európske metropoly 15. a 18. storočia je typické kreovanie talianskych piazzas, parížskych a londýnskych námestí, ktoré však neboli otvorené verejnosti. Verejný priestor týchto miest bol vo veľkej miere ovplyvňovaný vyššími triedami spoločnosti. Účel týchto súvekých verejných miest pripomínal Paríž v 16. storočí, keď mal odzrkadľovať silu a bohatstvo vyšších vrstiev (Xing, Siu 2010, s. 42).

Verejný priestor v dnešnej dobe musí poskytovať zázemie nielen pre výmenu informácií, ale i pre organizovanie kultúrnych stretnutí a podujatí a navyše musí občanom poskytovať i zábavu a relax. Malo by to byť miesto, kam sa obyvatelia radi vracajú v snahe vnímať priestor nielen ako homogénny, ale kultúrne a sociálne diverzifikovaný. Takýto verejný priestor má ambíciu stať sa estetickým miestom spojeným s oddychom, pri ktorom musíme zohľadňovať i architektonické elementy, ktoré tvoria špecifický obraz mesta, ako i jeho genius loci.

Podarilo sa európskym metropolám či slovenským mestám nadviazať na tradíciu Agory a vytvoriť adekvátny verejný priestor, ktorý esteticky prepája novú a pôvodnú architektúru? Verejný priestor by mal byť symbiózou novej a starej architektúry, z ktorej pramení i jedinečná identita a s ňou spojený imidž mesta. Príklady z praxe potvrdzujú, že ak vo svete je prepojenie nového a starého starostlivo naplánované, na Slovensku pozorujeme skôr kontroverzné realizácie, ktoré zasahujú do verejného priestoru, narúšajú ho a nekorešpondujú s kultúrnou tradíciou.

V európskych metropolách, akými sú Paríž, Kolín nad Rýnom, Berlín a Praha, a i. pozorujeme mnohé architektonické zásahy do verejného priestoru. Či už je to Pyramída v Louvri, Umelecké múzeum kolínského arcibiskupstva (Kolumba), Židovské múzeum či Tancujúci dom v Prahe. Kľúčovým faktorom pre posudzovanie estetiky miesta je zhodnotenie vzťahu stavby k jeho zasadeniu do verejného priestoru.

Jedným z najznámejších príkladov prepojenia novej a starej architektúry je Pyramída v Louvri v Paríži vo Francúzsku, ktorá vznikla z požiadaviek prameniacich z kapacitných problémov prevádzkovania múzea. Pri stavbe pyramídy boli použité ako hlavné materiály sklo a oceľ, ktoré sú typické pre modernú architektúru 20. storočia. Použitý materiál bol základom pre vznik kontrastu medzi renesančným až neogotickým Louvrom a sklenenou pyramídou. Významnou charakteristikou pyramídy je fakt, že nepresahuje výšku historického paláca, čím nedochádza k porušeniu celistvosti architektúry. Je to práve spomenutý kontrast, ktorým sa vytvára symbióza medzi historickým a moderným. Aj keď pyramída nebola spočiatku vnímaná pozitívne, táto transparentná budova je dnes jedným z ukážkových príkladov využitia moderných materiálov v súlade s pôvodnou stavbou.

Aj Umelecké múzeum kolínskeho arcibiskupstva (Kolumba) v Kolíne nad Rýnom v Nemecku disponuje bohatou históriou, keďže jeho súčasťou je románsky kostol sv. Kolumba z Iony. V 70. rokoch prestali kapacitné priestory múzea dostačovať a tak vznikla potreba vytvorenia nového projektu a jeho realizácie. Dôležitou podmienkou bolo zachovanie všetkých dochovaných architektonických elementov, pochádzajúcich z doby vzniku. Historické prvky sú zachované, čo dokumentuje i fakt, že novopostavené veže sa začleňujú medzi pôvodné ruiny. „*Nová stavba na seba preberá to staré, ochraňuje to v sebe. Nestiera žiadne stopy*“ (Koban 2007). Novostavba bola vystavaná na pôvodnom pôdoryse, preberá historický odkaz a prostredníctvom súčasnosti dotvára prostredie. Takýmto počínom vyniká dedičstvo minulosti.

Pre začlenenie modernej budovy do prírodného prostredia je vhodným príkladom Židovské múzeum v Berlíne v Nemecku. Pri tomto monumente je dôležité podotknúť, že vytvorený kontrast novovzniknutého objektu s okolitou zástavbou zjemňuje zeleň, park a záhrada starej budovy. Realizácia novej stavby pridruženej k pôvodnej budove je veľmi výrazná. Avšak vzhľadom na kontext zámeru je to nutný počín. Ako uvádza Peter Kratochvíl (2006): „*Múzeum židovstva je pravdepodobne najgeniálnejšou a najkonceptuálnejšou architektúrou, akú som kedy videl.*“

Tančící dom v Prahe v Českej republike je príkladom novostavby v existujúcej pôvodnej výstavbe. Daná budova vznikla z dôvodu zaplnenia prázdneho priestoru v historicky cennom prostredí nábrevia Vltavy. Zároveň bolo primárnym cieľom stavby naplniť potreby obyvateľov hlavného mesta. Výstavba Tančícího domu vyvolala početné diskusie, nakoľko sa stavba nachádza v pamiatkovej rezervácii. Projekt výstavby Tančícího domu je nepochybne unikátnym činom, keďže sa nachádza v jedinečnom historickom prostredí. Badateľné je i spojenie minulého so súčasným i na základe kupoly. „*Pôsobivosť stavby je založená na kontexte i kontraste. Vyššou kupolou je zakončené nárožie, čím elegantne reaguje na rohové veže na ďalších nárožiach*“ (Kučová 2009, s. 43).

Ako je to evidentné na príkladoch významných stavieb nachádzajúcich sa vo vybraných európskych metropolách, ide o kultivovaný, estetickým smerom namierený zásah do urbánneho resp. architektonického prostredia mesta, ktoré rešpektuje historické pozadie a historické hodnoty.

V exemplifikácii historickej a novej architektúry na vybraných príkladoch zo slovenských miest sa predmetom nášho záujmu stali tri mestá: Martin, Banská Bystrica a Bratislava. V meste Martin sme sa zamerali na Národný dom, Štúdio, Milénium. V Banskej Bystrici to bola Mestská radnica a v Bratislave Slovenská národná galéria.

Národný dom v Martine vznikol z potreby vybudovania verejných priestorov v období Národného obrodzenia. V jeho tesnej blízkosti vzniklo i divadelné štúdio (Štúdio) ako i objekt Millénium. „*Na základe rekonštrukcie historického centra vznikla pešia zóna, ktorá priniesla mestu, jeho obyvateľom a návštevníkom novú kvalitu a výraznosť, a na slovenské pomery aj netypickú, premenu jeho najvýznamnejších centrálnych priestorov*“ (Lalíková 2003, s. 31-34).

Millénium, jeho stavba, ako i celá rekonštrukcia pešej zóny bola snahou o vytvorenie, resp. prepojenie minulosti s prítomnosťou. „*Architektúra celej pešej zóny, samotný objekt Millénium, odrážajú dobu vzniku, na prelome tisícročí a prezentujú nový multifunkčný verejný priestor*“ (Lalíková 2003, s. 32). Národný dom, Štúdio a Millénium dotvárajú spolu s rekonštruovanou pešou zónou jedinečný imidž mesta a estetický verejný priestor, na ktorom sa môžu uskutočňovať rôzne kultúrne akcie.

V Banskej Bystrici je príkladom prepojenia a začlenenia moderných prvkov do pôvodnej výstavby Mestská radnica, ktorá sa nachádza v historickom centre mesta. Spomínaná časť patrí do mestskej pamiatkovej rezervácie. Proces obnovenia rekonštrukčných prác sa začal až po deviatich rokoch stagnácie, druhá etapa prebiehala v rokoch 2008 – 2010. Zámerom architektov bolo prepojiť architektonicko-historický odkaz

pamiatkovej časti objektu s funkčnosťou novej časti, čím by si objekt zachoval historickú hodnotu, ale splňal by i moderné funkcie. Zámerom v historickej časti budovy bolo zachovať všetky dostupné artefakty ako odkaz minulosti. Architekti v tomto prípade museli brať na vedomie fakt, že objekt je umiestnený v mestskej pamiatkovej rezervácii, čo si vyžadovala zaujať citlivý prístup k riešeniu danej problematiky.

Určité stupne kritiky boli vyjadrené v súvislosti so štítovým ukončením Mestskej radnice, kvôli badateľnému transparentnému prvku. *„Problematické je však práve štítové ukončenie, keďže je skôr stredovekou výpoveďou, pričom interpretácia v duchu tohto obdobia by si zase žiadala štítu dva, keďže pôvodne stáli na mieste tohto objektu dva stredoveké domy“* (Vodrážka 2000, s. 30-32). V projekte Mestskej radnice sa spája minulosť s prítomnosťou. Na základe rekonštrukcie mesto získala reprezentatívne priestory s využitím historických artefaktov. Budova tak prispieva k budovaniu genius loci mesta a k jeho prestíži.

Budova Slovenskej národnej galérie sídliaca v Bratislave sa nachádza v prostredí hustej zástavby s bohatým architektonickým dedičstvom v centrálnej časti Bratislavy – Staré Mesto. V blízkosti tečie rieka Dunaj. SNG mala podstúpiť vlnu rekonštrukcií práve na základe projektu Premostenia. Ide o projekt, ktorý vo veľkej miere kontrastuje s pôvodnou historickou zástavbou a je predmetom kritiky hlavne zo strany verejnosti. Počas realizácie došlo k mnohým neočakávaným zmenám, ktoré prispeli k nekvalitnému prevedeniu návrhu stavby. *„Stavba bola daná do užívania predčasne a ku dňu kolaudácie mala 1200 stavebných chýb“* (s.a. 2011). Kritická situácia sa začala riešiť, avšak ani 10 rokov po uzavretí Premostenia nedošlo k realizácii plánov a výsledný návrh rekonštrukcie je zatiaľ v nedohľadne.

Ako je zrejmé z jednotlivých príkladov uvedených stavieb v európskych metropolách a na Slovensku, architektúra by mala rešpektovať históriu a odkaz kultúrneho dedičstva. Pri zachovaní parametrov vychádzajúcich z týchto oblastí, sa stavba môže stať reprezentatívnym a unikátnym príkladom spojenia, resp. symbiózy minulosti s prítomnosťou, ako aj kontrast medzi týmito dvomi časovými úsekmi sa môže stať komplementárnym prvkom verejného priestoru, s ktorým ako občania prichádzame každodenne do kontaktu.

Na príklade slovenských stavieb, ktoré boli podrobené značnej rekonštrukcii, môžeme vidieť ako architekti a vedúci projektov vyriešili citlivú otázku budov, ktoré spadajú do mestskej pamiatkovej rezervácie. Okrem úspechov dominujú pri rekonštrukciách stavieb i početné neúspechy, ktoré sa týkajú hlavne posledného analyzovaného objektu, menovite SNG v Bratislave. Práve na základe projektov akým bol projekt Premostenie môžeme vidieť, ako môže nekvalitné prevedenie stavby takýchto národne významných inštitúcií, akými SNG nepochybne je, viesť k znehodnoteniu kultúrnych, umeleckých a spoločenských hodnôt. Nakoľko kvôli stavebným chybám došlo i k devalvácii hodnotných artefaktov a zbierok, ktorými SNG disponuje. Z tohto príkladu vyplýva jednoznačné ponaučenie i pre budúce generácie a budúce stavebné projekty, ktorých realizácia môže verejný priestor urobiť (aj neurobiť) estetickým pri zachovaní historických elementov doby.

Literatúra:

- [1] BOTTON, DE, A. 2006. Architektura štěstí. Zlín: Kniha Zlín.
- [2] CÍLEK, V. 2002. Krajiny vnitřní a vnější. Praha: Dokořán s.r.o.
- [3] GEHL, J. 2000. Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství. Brno: Nadace Partnerství – Program Partnerství pro veřejná prostranství a Jan Gehl.
- [4] HALÍK, P., KRATOCHVÍL, P., NOVÝ, O. 1996. Architektura a město. Praha: Academia.

- [5] HODROVÁ, D. 2006. Citlivé město (eseje z mytopoetiky). Praha: Filip Tomáš – Akropolis.
- [6] KESNER, L. 2005. Marketing a management muzeí a památek. Praha: Grada Publishing, a.s.
- [7] KOBAN, I. 2007. Kolumba. Umělecké muzeum kolínského arcibiskupství. [online]. 15. 7. 2007 [cit. 9. 9. 2013]. Dostupné na internete: <<http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2247&type=city>>.
- [8] KOSTROŇ, L. 2011. Psychologie architektury. Praha: Grada Publishing, a.s.
- [9] KRAUSOVÁ, P. 2012. Prelínanie kultúrnych hodnôt minulosti a súčasnosti na príkladoch slovenskej architektúry. Brno: Masarykova univerzita.
- [10] KRATOCHVÍL, P. 2005. O smyslu a interpretaci architektury. Praha: Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze.
- [11] KRATOCHVÍL, J. 2006. Židovské muzeum v Berlíně. [online] 22. 7. 2006 [cit. 20. 9. 2013]. Dostupné na internete: <<http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=52&type=city>>.
- [12] KUČOVÁ, V. 2009. Novostavby v památkově chráněných sídlech. In: Monumentorum tutela, Ochrana pamiatok č. 20. Bratislava: Pamiatkový úrad SR.
- [13] KULINKOVÁ T. 2010. Estetika a umenie v našom živote. Bratislava: Centrum ďalšieho vzdelávania UK 2006 – 2010. [cit. 26. 9. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.cdvuk.sk/blade/?c=962&estetika-a-umenie-v-nasom-zivote>>.
- [14] LALÍKOVÁ, D. 2003. Pešia zóna Martin – II. etapa. Súťaž. Stavba roka 2003. Kvalita v stavebníctve. Príloha TOP 100. Eurostav, roč. 9, č. 5, s. 31 – 34.
- [15] NORBERG – SCHULTZ, CH. 2010. Genius loci (Krajina, miesto, architektura). Praha: Dokořán.
- [16] OČENÁŠOVÁ – ŠTRBOVÁ, S. 2010. Moja Banská Bystrica. Banská Bystrica: Enterprise, s.r.o.
- [17] SCHILLER, F. 1995. Listy o estetické výchove, Praha: Votobia 1995.
- [18] VODRÁŽKA, P. 2000. Radnica v Banskej Bystrici. Obnova a dostavba: obnova a dostavba historickej budovy radnice v Banskej Bystrici. Projekt, roč. 42, č. 1, s. 30 – 32.
- [19] XING, N., SIU, M. W. K. 2010. Historic Definitions of Public Space: Inspiration for High Quality Public Space. Hong Kong: Polytechnic University.
- [20] YI-FEN CHANG, Y.-F. 2009. A Study on the Development and Reuse of Spaces of Woo's Garden. Yunlin: National Yunlin University Taiwan.